

RETROBANT EL SENTIT HUMÀ DEL PAISATGE NATURAL

Lluís Casas Casals
Universitat de Vic

RESUM

En el present article, m'agradaria proposar caminar per un recorregut imaginari de la nostra evolució individual i col·lectiva, per la nostra evolució paisatgística natural i humana. Com a éssers vius, hem observat el paisatge al llarg del temps i sembla que ens hem convençut plenament que hi és per observar-lo des de fora, com a accessori per admirar-lo o transformar-lo sense sentir-nos veritablement com a part integrant. Si no fos així, no s'explicaria la transformació que per l'acció humana s'ha produït i que, a hores d'ara, ens mostra el perill de viure en una espècie d'amnèsia de consciència i de sensibilitat. Sembla que la cosmovisió que altres cultures diferents a la nostra han pogut preservar hagi esdevingut en l'anomenat *món desenvolupat* una mena d'exotisme espiritual que produeix estranyesa, però al qual es recorre quan la resposta al desequilibri no es troba en la superficialitat i la pressa. Aquesta premissa ja fa molt de temps que, com a éssers humans, la coneixem i ha estat present durant l'evolució de la humanitat en una dimensió indestriable a la naturalesa. L'harmonia dels elements que componen la natura, i consegüentment l'home i la dona, confereix l'equilibri necessari per a la vida i la mort.

PARAULES CLAU: educació estètica, percepció de l'espai, paisatge, Romanticisme.

REENCOUNTERING THE HUMAN MEANING OF THE NATURAL LANDSCAPE

ABSTRACT

In this article I would like to propose a trip along an imaginary route of our individual and collective evolution, through our natural landscape and human evolution. As living beings we have observed the landscape over time and we seem to be fully convinced that it is there to be observed from outside, as an accessory to admire or transform it

without really feeling part of it. If this were not so it would not be possible to explain the transformation caused by the action of man and which now shows us how dangerous it is to live in a kind of amnesia of consciousness and sensitivity. It seems that the cosmo vision that cultures other than our own have managed to preserve has become, in the so-called developed world, a kind of spiritual exoticism that strikes us as strange but which we resort to when the answer to the disequilibrium cannot be found in hurried superficiality. This premise which we as humans have known for a long time and has been present throughout the evolution of mankind in a dimension that cannot be separated from nature. The harmony of the elements of nature, and consequently man and woman, afford the necessary equilibrium for life and death.

KEY WORDS: aesthetic education, perception of space, landscape, Romanticism.

INTRODUCCIÓ

Les formes actuals de viure probablement hagin afavorit l'allunyament d'una interpretació de caire naturocèntric i hagin propiciat l'autoexclusió com a éssers humans d'aquest conjunt harmònic que conforma l'entorn natural. Aquest fet, segurament, ens ha tornat més insensibles a les causes, en molts casos lligades a les nostres accions, que el malmeten i, per tant, ens malmeten. Les nostres condicions de vida, millorades en alguns casos per la tecnologia i el formigó, en d'altres situacions ens han distanciat del nostre medi natural. El record de les idees del Romanticisme i el seu reclam d'una proximitat del referent natural emocionen per properes i vigents al moment actual, però també per la melangia que provoca pensar en el que podia haver estat i no ha estat. Tanmateix, aquelles idees i proclames es podrien prendre com una nova oportunitat de canvi cap a una millor comprensió del paisatge universal.

Potser cal recuperar el Romanticisme com un valor que possibiliti la implicació sensitiva i emotiva en el paisatge, més que el distanciament i la intervenció sense mesura.¹ El poeta alemany Friedrich Leopold von Hardenberg (Novalis) ja ens llegava el seu bell i trist testimoni d'un presagi en els *Himnes a la nit*, en els quals, a mode d'homenatge i com a cant d'enyorança als temps antics, apuntava que era en ells que:

En les rutes cristal·lines
Rius i arbres
Flors i animals
Tenien sentits humans.

1. Sobre les relacions entre el Romanticisme i la natura, vegeu Javier ARNALDO, *Estilo y naturaleza: La obra de arte en el Romanticismo alemán*, Madrid, Visor, 1990.

I, així, uns i altres podien convergir amb harmonia.² D'aquesta manera, Novalis ja ens remarcava, doncs, que cal escoltar els llenguatges de la terra, sigui a través de les plantes, dels arbres o de les flors. Una visió que podria ser plenament vigent, si tenim en compte que, actualment, els canals de comunicació entre els éssers humans i la natura han minvat, perquè sembla que vam decidir establir un llenguatge únic, inequívoc i unilateral. L'escolta de les veus que volen explicar coses ha quedat emmudida per la fressa de la nostra urgència de viure ràpid i sense fer-nos preguntes. S'ha avançat, però, en una forma de comunicació basada en el llenguatge sorollós protagonitzat pels enginyers mecànics i suportat en el càlcul de les extensions lliures per construir, més que no pas el llenguatge corporal i vivencial que l'entorn ens brinda com a font de plaer i assossegament.³ En tot cas, la possibilitat d'aprenentatge a través del camí pel paisatge que s'ha forjat també és vigent i continua essent ara una font pedagògica capaç de provocar l'emergent i urgent necessitat de transformació en relació amb el paper dels éssers humans en el seu entorn natural, que comparteixen entre ells i amb altres espècies.

Des d'aquesta perspectiva i proposta, la intenció de la pedagogia estètica es pot considerar com la de compartir la diversitat de recorreguts personals que cadascú i cadascuna de nosaltres pugui realitzar a la mida personal desitjada. Compartir camins i experiències fonamentades en la capacitat de desenvolupar

2. NOVALIS, «Himnes a la nit: Versió en vers», a NOVALIS, *Himnes a la nit*, Barcelona, El Mall, 1975, p. 22. Cal assenyalar, endemés, que també aquesta idea és present en la seva obra *Els deixebles a Saïs*: «En els temps antics, tota la Naturalesa ha d'haver estat més plena de vida i de sentit que no pas avui dia. Forces que ara les bèsties amb prou feines semblen notar i que sols els homes es pot dir que senten i frueixen movien llavors els cossos inanimats; i així era possible que homes destres en fessin coses i en traiguessin visions que a nosaltres ens semblen fabuloses o increïbles». NOVALIS, «Els deixebles a Saïs», a NOVALIS i Heinrich von KLEIST, *Novel·les i narracions romàntiques*, Barcelona, Edicions 62, 1981, p. 64.

3. En relació amb el temps i la velocitat amb què vivim, cal notar la presència de moviments que en l'actualitat tracten de recuperar l'essència de la lentitud per poder llegir la vida d'una altra manera. Un exemple és el moviment Cittàslow (de *ciutat*, en italià, i *lent*, en anglès), que va arrelar a Itàlia des de fa uns set anys i que pretén ciutats més a la mida humana, on els seus ciutadans i ciutadanes puguin desenvolupar una vida tranquil·la i en harmonia amb el seu entorn i amb el patrimoni cultural i natural. Actualment, a Catalunya, els municipis de Pals, Begur i Palafrugell aposten per formar part d'aquest suggestiu moviment. Així mateix, Perejaume aporta una visió que clarifica aquesta possibilitat i que, en part, confereix vida pròpia a la natura i a la manera que aquesta té de respondre: «Una mena de Romanticisme en blanc, en el qual la natura, tant o més rebel, en lloc d'alçar-se, d'enfurar-se, ha preferit ocultar-se, absentar-se en un revolt extremadament pervers: una natura compresa en el llenguatge, impresa en el llenguatge, humanitzada, urbanitzada, dòcil i apocada en aparença, però que fa, des d'aquesta absència, una enorme heretat d'auguris, de presagis i temors». PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 13.

la sensibilitat i els sentits, que esdevinguin una relació d'aprenentatge i ensenyament. El camí a través de la contemplació de l'entorn natural i humà actual evidencia que, evolutivament, l'ésser humà s'ha interpretat més com a part isolada que com un tot les parts del qual interaccionen.

Henri-Frédéric Amiel ja ens apropava a la pedagogia com l'art de saber suggerir: «Un curs ben explicat no és només un diagrama explicatiu, sinó un programa suggestiu; satisfà una primera necessitat de cultura i ha d'excitar una nova apetència».⁴ Nosaltres podem afegir que en el paisatge humà i natural trobem un pedagog excel·lent per la capacitat de presentar i convidar a moments per a la plenitud i moments per a la constatació dolorosa de la necessitat d'una transformació que pugui dignificar l'espècie humana. Es tracta de recuperar moments i retalls de paisatges dels quals segur que, a banda de contemplar-los, hem format part alhora, així com si s'experimenta la contemplació d'una obra d'art a través del mirall en el qual es reflecteix la persona que mira. És un exercici fascinant per contemplar l'obra i l'ésser que l'acompanya, que finalment esdevé part d'ella, un procés que també es pot realitzar en el camí a través del paisatge real o imaginari, natural i humà, entrant i sortint, sentint la pròpia vida, l'aliena i la col·lectiva a través de la vivència contemplativa i receptiva.

Clar és que, per poder recuperar la nostra presència en el paisatge, cal prendre consciència que, des de la contemplació del mateix, ja en formem part, la qual cosa ens permet incorporar experiències estètiques que poden ajudar a transcendir, connectant amb el nivell espiritual, i també a sentir la vida en el cos i en les emocions. L'experiència estètica que es pot definir aquí, per tant, com un acte de coneixement sensible d'un paisatge real o ideat, des de la contemplació i la postura receptiva que comporta la inacció per gaudir de la plenitud de la pròpia experiència. I, en conseqüència, podríem redefinir com a finalitat de la pedagogia estètica la continuïtat en l'aprofitament d'aquests camins i la nostra responsabilitat en la seva preservació, a partir de la reflexió que pot generar el propi procés d'experimentació.

El procés o recorregut proposat pretén una aproximació vivencial al paisatge que pugui esdevenir un retrobament amb ell a través de la passejada que possibilita la contemplació estètica, però també ètica i política, tot obrint així la possibilitat de reflexionar en el camí plaent i d'aprofitar per trobar en ell els sen-

4. Nota del diari del 8 de desembre de 1880 extreta d'Henri-Frédéric AMIEL, *Fragments d'un Journal Intime*, vol. II, París, Librairie Stock, 1931, p. 311. Cal assenyalar que les seves concepcions pedagògiques es troben al llarg del diari íntim, però que, alhora, estan recollides a Henri-Frédéric AMIEL, *Principes généraux de pédagogie*, París, Alcan, 1925.

ders de transformació que permetin allunyar-nos del pou d'un determinisme que esterilitza i contamina les fonts de l'essència humana.⁵

PER A UNA APROXIMACIÓ VIVENCIAL AL PAISATGE

Per tal que es produeixi tota transformació, podem pensar que cal prèviament un canvi d'actitud per comprendre'ns com a part del paisatge, com a elements inherents al paisatge, com a creadors i creadores també del paisatge, al mateix nivell que els altres éssers vius. Cal que ens retrobem amb ell i en ell entre nosaltres, per dins i per fora, intuïnt així que es poden eixamplar els horitzons de comprensió i emprendre una veritable *reinserció* al medi, a la retrobada amb un tot del qual formem part i en el qual tots els elements interaccionen. Per això, probablement, és necessari un alentiment del frenètic *modus vivendi* actual de les societats suposadament desenvolupades amb la finalitat d'obrir nous espais interns de receptivitat i reflexió.

La primera fita a assolir en aquest procés és, per tant, realitzar recorreguts personals de retrobada amb el paisatge natural i el paisatge humà, que un dia van ser pintats en diferents obres però que, en realitat, esdevenen una obra comuna. Al cap i a la fi, cadascú i cadascuna de nosaltres som creadors d'aquesta fusió que esdevindrà col·lectiva en tant que l'aconsegüim individualment.⁶ Només cal retrobar petits espais contemplatius del paisatge i contemplatius de nosaltres en la mateixa experiència de fer-ho, aconseguint així una aproximació vivencial al mateix. Amb aquesta finalitat, potser ajudaria el fet de recuperar la pròpia relació poètica amb el paisatge i allunyar-nos respectuosament de la tecnologia, a la qual es poden agrair aportacions molt importants en la nostra pròpia evolució.

5. En aquesta reflexió entenc que és important l'empremta del pensament de Paulo Freire i de la seva invitació a assumir la nostra responsabilitat en el canvi: «Som éssers condicionats, però no determinats». Paulo FREIRE, *A la sombra de este árbol*, Barcelona, El Roure, 2002, p. 26.

6. En aquest sentit, la visió poètica de l'artista Perejaume ajuda a comprendre la plenitud del paisatge i el procés que, com a éssers humans, hem realitzat en la nostra relació amb ell, així com el corrent artístic *plenairista*, que interpreta una fusió entre la persona i el paisatge: «Hem de creure que, en un origen remot, el paisatge era el terra on s'estava tan plenament que ni es veia» (PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 19); o també: «L'acarament del paisatge i l'observador, com dos éssers que es miren als ulls, relata, més que no pas la trobada, l'estranyesa, l'excelsionalitat, la dificultat de la trobada» (PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 11); i encara: «Tot amb tot, els plenairistes són aquells pintors que surten a pintar al motiu i, d'una manera especial, aquells que cerquen el motiu amb tanta beatitud que, fent per manera de dur als ulls allò que tenen als peus, gairebé se'ls confon traça i passa» (PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 27).

Fotografiar un preciós paisatge és molt interessant, però no n'és més primer sentir-se vivencialment formant-ne part? Paradoxalment, l'objectiu d'una càmera de fotografiar ens hi apropa, però ens en pot distanciar alhora. Caldria, doncs, fer-se la pregunta de fins a quin punt ens hem distanciat del paisatge quan, per exemple, som capaços de fotografiar la mort d'un nen per inanició sota el sol abrasador de la sabana africana sense intervenir en el paisatge humà de la mort i la desolació prestant l'ajut que sigui?⁷ Aquest només és un exemple real del distanciament que podem, fins i tot, assumir com a plenament normalitzat. Però si mirem i ens mirem amb uns altres ulls, els que impliquen la nostra fusió amb el paisatge en un sentit ampli, és evident que hem pres una distància que tant ens allunya del paisatge com del plaer que ens provoca, però també de l'inexorable patiment. I acceptar el plaer i el patiment que comporta la vida és un aspecte que, contemplant el paisatge, vivint el paisatge, es percep a cada instant del camí.

PERDRE'S EN LA PASSEJADA

Quan passegem en un dia de primavera vora el mar, quan el sol comença a relaxar-se i la remor dels enginyers mecànics sembla que s'atenua, es pot arribar a tenir la sensació que tot marxa bé, que la vida és bellesa, i és en aquests moments que sembla que no s'hauria de passar la pàgina de l'harmonia i la fluïdesa. Altrament, passejar en aquests temps de sequera pel bosc ajuda a percebre la dificultat dels arbres per sobreviure i ajuda a comprendre'ns millor com a part d'aquest entorn natural del qual formem part i en el qual influïm a través dels nostres actes. El pensament romàntic novament apareix com un present del passat que sembla ara ciència-ficció de la intel·ligència i la sensibilitat.⁸

7. Al fil d'aquesta reflexió, la visió de Heidegger pot aportar llum al voltant de com es pot situar l'ésser humà en relació al desenvolupament i l'ús de la tecnologia. La recerca de la veritat és un desllorigador del descobriment de l'essència que ha de portar a l'equilibri pel que fa a la situació dels éssers humans al món i en relació a la natura i a l'ús com a mitjà que pugui fer de la tecnologia: «La tècnica moderna és un mitjà per a certes finalitats. Per això la idea instrumental de la tècnica determina qualsevol esforç per col·locar a l'home en la deguda relació respecte de la tècnica. Tot depèn de moure la tècnica de la manera adequada». Martin HEIDEGGER, «La pregunta por la técnica», *Anthropos: Suplementos*, núm. 14 (1989), p. 6.

8. Amiel novament mostra la capacitat pedagògica de l'entorn si s'està disposat a aventurar-se en l'escolta arriscada i plena que mostra els claroscurs de l'ànima humana; de fet, tal com exposa Garrido, per a Amiel el paisatge és un estat de l'ànima: Carlos GARRIDO, *L'esperit romàntic*, Palma de Mallorca, J. J. de Olaneta, 1998, p. 51. I, de fet, són contínues les referències que fa en el *Diari íntim* a la naturalesa per explicar els seus estats anímics o, fins i tot, la influència de la naturalesa en la seva

Tanmateix, compartir amb la natura o amb d'altres persones el patiment hauria de ser assumit amb normalitat, així com compartir també l'alegria o la plenitud. D'altra manera, possiblement no es pot comprendre la vida en la seva complexitat i totalitat. I, segurament, algunes vegades haurem gaudit d'aquesta sensació associada a la vivència paisatgística i vinculada a emocions molt variades, fins i tot estridents, que aquesta pot despertar en les persones. Se'n pot aprendre com ho semblava fer i certament ho transmetia Hermann Hesse en moments de descripció talentosa i plaent de paisatges vius. No ens podem deslligar ni interpretar-nos sense comprendre quina influència pot arribar a exercir el paisatge en nosaltres i nosaltres en ell. D'aquest intercanvi, que tant bé representa el pintor expressionista Klingsor, pot esdevenir un aprenentatge que es pot traduir en la proclivitat i la receptivitat que necessitem per viure de forma plena.⁹

L'estètica del paisatge sembla un espai per donar i rebre en què la plenitud apareix en la mesura que l'existència és en relació amb l'altre, en aquest cas, a l'entorn natural. D'aquí poden aparèixer els moments de creació, un impuls de vida que porta la vida al seu màxim exponent des de la percepció que pot aportar la vivència contemplativa d'un paisatge. I precisament per això és tan important perdre's en la passejada, tal com ens invitava Thoreau a fer, a fi i efecte de poder descobrir què ens aporta la naturalesa: «Què fa que de vegades sigui tan difícil decidir cap on hem d'anar? Crec que en la Naturalesa hi ha un magnetisme subtil, el qual, si inconscientment hi cedim, ens guia cap on correspon».¹⁰

disposició. A mode d'exemple, n'indiquem els fragments següents: 12 de març de 1851: «Per què desitjo plorar? O dormir? Esllanguiment de primavera, necessitat d'afecte. Torno d'un passeig sota el càlid sol de l'hora primera de la tarda, que penetra fins a la medul·la. Tot sembla buit, vacu, pobre en nosaltres quan la naturalesa parla d'amor» (Henri-Frédéric AMIEL, *Fragments d'un Journal Intime*, vol. II, París, Librairie Stock, 1931, p. 20); o també aquelles paraules escrites el 28 d'abril de 1852 que reivindicaven de nou la idea romàntica de sentir abans que pensar: «Caic ja en la vida objectiva del pensament; m'allibera ella, si es pot així? No; el que fa és privar-me de la vida íntima del sentiment; el savi mata a l'enamorat; la reflexió desfà el somicig i crema les seves ales delicades. Heus aquí perquè la ciència no fa homes, sinó entitats i abstraccions» (Henri-Frédéric AMIEL, *Fragments d'un Journal Intime*, vol. II, París, Librairie Stock, 1931, p. 39). Sobre els vincles entre coneixement i sensibilitat en el Romanticisme, vegeu Wilhem DILTHEY, *Vida y poesía*, Mèxic DF, FCE, 1945; G. H. F. HEGEL, J. C. F. HÖLDERLIN i F. W. J. SCHELLING, «El més antic programa d'un sistema de l'idealisme alemany», a Johann Christoph Friedrich SCHILLER, *Cartes sobre l'educació estètica de l'home*, Barcelona, Laia, 1983; i, com a estudis, Ernst CASSIRER, *Filosofia de la Il·lustración*, Mèxic DF, FCE, 1943; Rafael ARGULLOL, *Sabiduría de la ilusión*, Madrid, Taurus, 1994.

9. Al llarg del llibre, es troben continus referents en aquest sentit: Hermann HESSE, *L'últim estiu a Klingsor*, Barcelona, Edicions 62, 2005.

10. Henry David THOREAU, *Passejades*, Palma de Mallorca, J. J. de Olaneta, 1999, p. 17.

Hi ha moments en què les emocions i els sentiments trontollen amb la forma que pren el paisatge. Com a éssers vius, és interessant l'aprenentatge de no resistir-se a aquesta situació. Saber viure les tempestes, la grisor, la sequera o les hores de sol abrasador com fets inherents a l'ésser intern i natural, així com els animals expressen la por davant de la tempesta i la fan seva com a eina per a la supervivència. Cal, doncs, perdre's en les sensacions i les emocions que ens desperta l'entorn d'una passejada, perquè perdre's s'hauria d'entendre com la capacitat de conuiu, de deixar i deixar-se viure aquest riu de sensacions i emocions, siguin quines siguin. A vegades sembla que no les vulguem admetre com a nostres i ens n'allunyem disconformes i sense admetre pors, inseguretats o tristeses.

Hesse dóna a Klingsor referents interessants per comprendre la peculiaritat del camí que pren formes i sentits diferents i subjectius: «Allò que a tu et fa l'efecte que és el final a mi pot semblar-me un naixement. Totes dues coses són il·lusòries. Qui té la creença que la Terra és un disc inamovible sota el cel és testimoni d'ascensions i de davallades i les té per reals. I tothom, gairebé tothom, creu en aquest disc indomable! Els astres, en canvi, ignoren si hi ha descensos o muntades».¹¹ En la passejada ens podem perdre en el temor o en la seguretat, en la llum o la foscor, en la tendresa o l'agressivitat. Tot forma part de la persona i de la seva vivència, així com del paisatge que es camina. Seguim formant, doncs, part d'un tot en el qual la polaritat i la comprensió d'aquesta com a condició per a la plenitud esdevé tan necessària com la vida és a la mort i viceversa. Una actitud *plenairista* en la nostra caminada pel paisatge pot esdevenir una bona manera de perdre's en un sentit de fusió amb l'espai físic, energètic i espiritual que recorrem.

DE LES REFLEXIONS QUE ENS PORTA EL CAMÍ

No en va, en els camins, per la natura, es pot aprendre molt del que som perquè no n'estem deslligats, malgrat que la ceguesa que ha procurat la màquina econòmica en part ho hagi aconseguit. L'evolució social i cultural seguida i les construccions sobre el terreny potser ens han permès confondre'ns i pensar que la natura és només per gaudir-la, comportant l'explotació insostenible de la mateixa. Però cal assenyalar aquí que és necessari escoltar la crida de l'ecologisme com a corrent de pensament i moviment social que propugna la protecció de la natura i l'ús responsable i sostenible dels seus recursos, que esdevenen importants en tant que contribueixen a l'adaptació intel·ligent al medi natural on

11. Hermann HESSE, *L'últim estiu de Klingsor*, Barcelona, Edicions 62, 2005, p. 65.

viuen els éssers humans, entre moltes altres espècies. Més encara quan sembla que no en vulguem saber res quan aquesta mostra la cara més agitada, convulsa o queixosa del mal rebut.

Caminant pel paisatge ens podem sentir més integrants del mateix i això pot ajudar a comprendre i acceptar millor el que realment som i les conseqüències del paisatge artificial que hem anat construint al llarg dels nostres segles d'encerts i també d'errors. Recorrent els paisatges naturals es pot percebre la mà humana i, si hi ha voluntat d'escoltar, arriben les queixes de la natura en relació amb la nostra acció. Quan s'observa el paisatge d'un camp de golf o la catifa verda que voreja un immens mar d'aigua dolça repartit en piscines, es pot arribar a experimentar una sensació antagònica: d'una banda, l'experiència estètica de la verdor perfecta de la gespa i, de l'altra, l'absurd i la incomprensió. Què podria pensar d'aquesta visió un habitant d'Etiòpia que es remulla els llavis amb la poca saliva que li queda? Des de l'exasperació i la indignació, m'apareixen referents ideològics del passat, en part recuperables, com ara la queixa a l'entorn de l'alienació proposada pel marxisme.

Caminant amb la ment i el cor pel paisatge social m'apareix el buit de valors i de sentit comú com el més precís dels forats d'un perfecte camp de golf regat abundantment a les terres del sol. Quina lliçó ens vam perdre a les aules de l'escola de la vida, que vam aconseguir poder viure impassibles i jugar amb l'aigua mentre d'altres no poden beure'n ni una gota? Per tant, se'ns presenta un paisatge social que demana una nova transformació bàsicament per dos motius: per poder viure les persones en més autenticitat i plenitud i perquè la paciència i la dignitat dels *abandonats* s'acaba i la seguretat dels *escollits*, també. El mar que separa del somni i que les *pasteres* pretenen travessar és el mar que separa el nostre individualisme de la nostra capacitat de sentir empatia envers els altres. L'única resposta viable i humanament sostenible és l'aprenentatge del compartir globalment per viure en més plenitud individual i col·lectiva. La provocació i la crida a la pròpia revisió de cadascú i cadascuna de nosaltres a través de mirar el paisatge que ens envolta és un acte d'autoeducació fonamental i necessari.

Passejant pel paisatge humà i natural ens adonem que la confrontació hi és present, però que incorpora un sentit circular de mort i vida o vida i mort amb algunes diferències. Les energies a la natura sempre són aprofitades i segueixen una inèrcia que expressa fluïdesa. Les llavors aprofiten el vent per estendre's, els ocells també per volar, la terra aprofita la pluja, els isards aprofiten els brots dels arbusts, el voltor recicla el que altres no volen. També hi ha confrontacions, és clar: el salmó neda contracorrent, l'escorpí ataca si es veu amenaçat, les mosques troben en les precioses teranyines de l'aranya un final digne, el lleó persegueix i

mata per menjar. La confrontació, per tant, també forma part del paisatge natural i hauríem de pensar, doncs, que també de les persones. S'ha construït, però, un paisatge humà en què la confrontació hi és molt més present que en la natura i conté tints molt més acarnissats i mancats de sentit. Però el que és més greu és que aquesta crispació i confrontació no s'exerceix per sobreviure, sinó que es fonamenta en altres deformacions de la nostra essència i que parteixen de la implantació d'una ètica per sota del nivell mínim de dignitat, no ja amb les relacions interpersonals, sinó també intrapersonals.

Pel camí ens hem oblidat que la nostra supervivència evolutiva com a éssers humans s'ha basat més en la cooperació que en la destrucció. Si els nostres avantpassats nòmades no haguessin col·laborat per caçar, no seríem aquí. Si els nostres avantpassats sedentaris no haguessin col·laborat per domesticar els animals i conrear els camps i descobrir noves formes de subsistència, tampoc seríem aquí. Si els nostres no tan avantpassats no haguessin col·laborat per crear un paisatge industrial, segurament tampoc seríem aquí com ara hi som. Però en aquest camí de supervivència i d'interessos comuns, la cooperació i el paisatge ètic també s'han anat construint i s'han produït revolucions fonamentades en valors humans que conformen segurament la veritable essència humana. La llum que aporta Fromm en aquest aspecte transmet l'esperança de reconèixer el camí que s'escriu, bàsicament, a través de la sensibilitat envers l'altre.¹²

Tanmateix, alguna cosa ha passat en aquest recorregut ara que, tot i tenir més possibilitats de creació, de tecnificació, de producció i de comprensió, ens hem estancat en una visió petita, molt petita del món, ara que ens trobem en la tan anomenada i ambigua *globalització*. El paisatge humà i natural a vista d'ocell ha de ser decebedor. L'ocell, des del silenci de les alçades, deurà observar que cada cop té menys arbres per reposar i que ja no vol cantar i fer la vida més alegre dels homes i dones, perquè sobretot ja no l'escolten, però també perquè el seu cor li diu que la manca de sensibilitat s'ha instal·lat en el gènere humà. Podríem acompanyar l'ocell imaginàriament. Provar-ho és un exercici de visió

12. «L'amor és un art? Si és així, requereix coneixement i esforç» (E. FROMM, *L'art d'estimar*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 9). «Si l'home vol ser capaç d'estimar, s'ha de col·locar en el seu lloc suprem. La màquina econòmica ha de servir a l'home més que no pas l'home a la màquina econòmica. S'ha de capacitar per compartir l'experiència, i el treball, més que no pas, en el millor cas, per participar en els beneficis. La societat ha d'organitzar-se de tal manera que la natura social i amorosa de l'home no estigui separada de la seva existència social, sinó que hi esdevingui unida. Si això és veritat, com he intentat demostrar, és a dir, si l'amor és l'única resposta satisfactòria al problema de l'existència humana, llavors tota societat que exclougui, relativament, el desenvolupament de l'amor, a la llarga morirà a causa de la seva pròpia contradicció amb les necessitats bàsiques de la natura humana» (E. FROMM, *L'art d'estimar*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 149).

paisatgística que pot decebre però que alhora pot il·luminar.¹³ De la mà de l'ocell, viatjarem a la nostra incomoditat i desolació, però ens provocarem la reflexió prèvia i necessària per a l'acció. El paisatge que deu observar i sentir un ocell probablement defineix la mesura del nostre estat evolutiu. La fragilitat de l'ocell el fa capaç de portar-se a si mateix allà on cap altre ésser per si mateix pot arribar. Bé, sí, nosaltres hi arribem gràcies a l'aplicació d'una intel·ligència que ens ha permès construir ocells metàl·lics que ens han aportat molt. Però la seva mecanicitat possiblement no ens permet copsar tota la transcendència dels nostres salts endavant i ens fa desfermar els peus i tot el nostre ésser de terra.

Caminant pel paisatge natural es pot arribar a un prat i observar el bestiar pasturant. És una experiència que embadaleix i que facilita pausa i repòs. L'embolcall d'una experiència contemplativa al voltant d'una imatge que sembla pintada, fruit d'una expressió artística talentosa i tranquil·la. Si ens aturem, trobem la saviesa de la pausa, de la tranquil·litat. És l'obertura a la possibilitat de la vida reposada. Animals pacífics i preparats per a la fugida quan el perill d'ancestrals depredadors assetja. Encara queda el record, com en les persones. Les ferides ancestrals segueixen confegint brous de violència o de fugida per la por i la ràbia acumulades. Quan arribarà la comprensió que ja és hora de buscar nous camins i tancar ferides en lloc de crear-ne de noves? Els animals fan petites guerres per sobreviure i, en tot cas, acostumen a ser confrontacions sense més intenció que mantenir-se en vida. Com a éssers humans, ja vam depassar fa temps aquest límit.

El paisatge humà ens mostra contínuament exemples d'això que per a alguns sembla que va associat a un progrés entès només des dels vidres de l'economia o el materialisme.¹⁴ El progrés, entès com un progrés de la qualitat i desenvolupament de la nostra capacitat de raonar i de sentir, haurà de ser confegit havent fet recorreguts pel nostre paisatge humà i natural al llarg de la nostra evolució. De la mateixa manera que quan passem per la natura actualment

13. Perejaume ens parla novament de la visió de Jacint Verdaguer des de l'alçada, aspecte que es podria identificar amb la vista d'ocell: «Joan Maragall va escriure que ningú com ell [Verdaguer] coneixia la fesomia de la nostra terra. La fesomia, aquest és el mot. Com si la terra informe hagués de tenir una fesomia que ens cal trobar i el poeta escorcollés les panoràmiques, les més extremes visions, per trobar-la, i també com si el país fos fet d'uns mots costeruts i calgués anar als pics per encertar-ne la lectura». PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 42.

14. La visió de Galeano arriba plena de sinceritat i transparència en la definició de moments actuals de l'existència col·lectiva i pot esdevenir una invitació a la reflexió: «En aquesta civilització, on les coses importen cada cop més i les persones cada cop menys, les finalitats han estat segrestades pels mitjans». Eduardo GALEANO, *Patás arriba: La escuela del mundo al revés*, Madrid, Siglo XXI, 2004, p. 255.

percebem clarament la nostra implacable petjada, hauríem de ser capaços i capaces d'aprendre dels errors. La nostra mà s'hi coneix fruit del nostre propi esdevenir, de l'opció escollida per habitar el món. Entre tots i totes hem creat, o hem permès que altres ho fessin, un món que ara ens adonem que necessita transformacions importants no ja per a la nostra felicitat, sinó per a la nostra pròpia supervivència. El paisatge necessita que ens sentim part integrant i no part explotadora. El paisatge natural ens demana que sentim empatia respecte a ell per comprendre que un dia el vam abandonar per construir-nos lluny de la nostra essència. El paisatge ens demana que comprenem que si l'enfonsem, ens enfonsem nosaltres també. Apareixen i se'ns ofereixen noves oportunitats de redreçar el rumb.

Caminant i observant el paisatge en general, un s'adona de seguida de les limitacions i també de les capacitats del gènere humà i d'altres espècies. Un copsa que el nostre exercici de consciència passa per repensar-nos com a espècie. No podem pretendre ser el centre, perquè mai l'hem estat. Com es pot tenir una visió antropocèntrica del món? Si camines pel bosc tractant de tenir una visió diferent a aquesta, t'adones que els animals i els arbres observen des del silenci el nostre comportament i, segurament, entre ells, savis, parlen de la nostra incapacitat per comprendre'ns com a part d'un tot. Cal, doncs, la transformació per intentar *recomprende'ns*.¹⁵

Sembla que els homes i les dones només vulguem viure una cara, la cara suposadament guanyadora i que ens dóna una seguretat construïda sobre peus de fang. Així, quan fa massa calor, hem decidit que no faríem com la resta dels animals, que adapten el seu ritme vital a les condicions meteorològiques, sinó que crearíem ginys per canviar el clima i fer que sempre puguem estar a la temperatura òptima de benestar. Aquest exemple d'influència en el medi no tindria més importància, si no fos perquè cada cop ens fem més conscients a l'evidència científica que ens remarca que la nostra intervenció està afectant el ritme natural del nostre entorn natural fins al punt que, si seguim així, en el futur hi haurà problemes greus per sobreviure.

Si *humanitzar* és, segons el diccionari, transformar un paisatge o un ecosistema per part dels éssers humans per explotar-lo o habitar-lo, potser s'hauria de revisar qualitativament el contingut d'aquesta explotació que, en una me-

15. Entengueu la llicència d'atorgar una visió des de la perspectiva animal com una metàfora que pugui promoure la reflexió i el dubte sobre la certesa que no tenim. Entengueu també que no és intenció atorgar un saber humà als animals, la qual cosa podria acostar-se igualment a una mirada antropocèntrica del món, com massa habitualment passa en les faules, els contes i les explicacions dirigides a infants.

sura raonable, necessitem per sobreviure. D'altra manera, més que parlar d'*explo-tació*, s'hauria d'arribar a parlar d'*intercanvi* amb el medi o l'entorn, que cal recordar que no el va dissenyar ningú per a l'úsdefruit capriciós dels éssers humans. En tot cas, com a éssers humans, som part integrant de l'obra, som inserits en el paisatge. Aquesta pot ser una clau per saber trobar el nostre sentit existencial. El problema és que aturar-se a reflexionar profundament aquest aspecte segurament desfà gran part del sistema social i organitzatiu que s'ha anat construint al llarg del temps. Així, ens podem preguntar ara: si l'entorn no és perquè nosaltres l'explotem sense límit, com es pot viure a partir d'ara? És clar, el canvi conceptual és enorme i les formes de viure que se'n deriven fan trontollar un gegant social excessivament construït al voltant de valors i creences superficials i que, possiblement, fomenten un excés d'individualisme.

Si pensem en un paisatge molt actual, com és el de l'excés de superfície construïda que està comportant una sobrecàrrega en el terreny, apareix la idea d'un funcionament basat en una visió molt antropocèntrica i molt poc reflexiva. S'ha de seguir construint frenèticament per seguir picant l'ham de les immobiliàries i de les hipoteques i no podem deixar de fer-ho, perquè llavors què es fa amb les grues, els totxos, el formigó, el ferro o els llocs de treball? Evidentment, no és una qüestió mancada de complexitat i no es pot frivoltzar ni pensar que això pot canviar demà. Però potser ha arribat el moment de fer una aturada general per observar a consciència el paisatge que ens envolta i que hem construït o desconstruït. Per adaptar-nos i restaurar el paisatge natural i nosaltres en ell, cal fer un recorregut pel paisatge interior de cadascun i cadascuna de nosaltres. No podem continuar girant l'esquena al paisatge que ens dóna la vida, perquè li estem traient la seva i també la nostra. Hem ocupat l'espai natural com si estiguéssim sols al món.

Hi ha passejades pel paisatge que serveixen per aprofundir en el punt que comentava abans. Cal trobar espais de silenci on retrobar-se i escoltar el que ens vol dir la natura.¹⁶ En una passejada a través de la neu es pot trobar aquest silenci. Quan el camí és cobert de la neu que hi ha fet nit, un retroba el començament, una imatge d'aturada que facilita l'impacte, la provocació i el plaer de la reflexió. La neu aplaca i transmet la calma. Una passejada pel bosc sobre la neu, fent camí amb petjades noves, ajuda a tornar a començar i refresca la capacitat de reflexionar. Els animals també s'aturen i acompanyen el silenci. Aleshores, els

16. Perejaume ens parla d'un *patrimoni acústic* que em sembla que es correspon i ajuda a aclarir el que provo d'explicar. Un patrimoni que, per tal de poder-lo captar i gaudir, cal una postura receptiva, humil i oberta del que altres veus ens volen dir: PEREJAUME, *Oisme: Una escriptura natural a partir dels croquis pirinencs de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Proa, 1998, p. 33.

que potser s'expressen més són els arbres, les branques dels quals, amb el pes de la neu, parlen tot grinyolant, com recordant temps millors. Semblen relaxar-se de tanta influència humana sabedors que, amagats per la neu, estaran com a mínim uns dies sans i estalvis, tot confiant que algun humà pugui escoltar la seva melangia i transmetre-la a la resta.

Hi ha camins que serveixen per gaudir de la confusió i la dispersió com una oportunitat creativa. Viure entre la boira ajuda a trobar-se en la intimitat. La boira de vegades incomoda i aixeca les queixes permanents que ho són tant com ella mateixa, però, tanmateix, el paisatge emboirat ens convida a la reflexió i a la relació intrapersonal. Visualment, entre la boira, ens sentim desconnectar-nos del món i aquesta ocultació del paisatge, i potser també de nosaltres, ja la presentava Caspar David Friedrich en la seva obra pictòrica.¹⁷ Però de quin món ens estem allunyant quan això passa? No és un altre que el món entès i construït a l'entorn de la imatge. Però existeixen altres maneres de percebre el món. I hi ha una forma molt autèntica de fer-ho, com ara a través de les capacitats sensorials que atresorem i que de vegades oblidem. No només la vista és la guia; d'altres sentits també hi són i la boira, justament, pot ajudar-nos a descobrir-los. I l'olor que fa la boira? I l'agudització de l'oïda que provoca? I a vegades la tristor que provoca i que pot ser impuls per a la creació?

El recorregut pel paisatge i pels diferents paisatges meteorològics ens fa adonar que hi ha tants fenòmens com estats d'ànim, de pensament, de sensacions. Passegem a consciència enmig del paisatge emboirat i ens tornarà a posar al davant la nostra petitesa dins del paisatge i la possibilitat de pensar que la petitesa és preciosa i que l'home, si empetitís, seria segurament millor. Recuperar l'essència del petit pit-roig i d'altres ocells que, des de la petitesa física, escampen les llavors sense demanar res a canvi i esdevenint immensos en la seva tasca. El pit-roig sembla que ens vol parlar quan a l'hivern s'apropa menys salvatge als homes per cercar menjar i qui sap si companyia.¹⁸ La confusió emboi-

17. Charles SALA, *Caspar David Friedrich: The spirit of romantic painting*, París, Terrail, 1994. Concretament, sobre l'obra a la qual feiem referència, Perejaume indicava que «*El caminant davant un mar de boira*, aquesta tan cèlebre pintura de Caspar David Friedrich que mostra un personatge d'esquena, el qual contempla des d'un capcer rocós un paisatge immens, boirós i crepuscular, descriu admirablement aquest gir del paisatgisme cap a la seva transcendència». PEREJAUME, *El paisatge és rodó*, Vic, Eumo, 1995, p. 11. Sobre les relacions del pintor amb la naturalesa, vegeu Joseph Leo KOERNER, *Caspar David Friedrich and the subject of landscape*, Londres, Reaktion Books, 1990.

18. M'agradaria assenyalar aquí que molts d'aquests pensaments van ser oberts gràcies al saber de Josep Viladecàs, un home arrelat a la terra que, en realitat, és com un artista plenairista. Ningú com ell m'ha aportat, des de la visió extraordinària de Sant Pere de Casseres, tanta saviesa

rada pot esdevenir un bon recurs per a la introversió i la intimitat que faciliti trobar-se davant d'un mateix sense embuts, sense mentides, tal com s'és.

A les primeres hores del dia, enmig del camí i amb el sol naixent, es presenta i es mostra l'evidència, la imatge del que hauria de ser una societat amb una responsabilitat compartida per la comunitat: la teranyina perfecta de la reina de l'enginy, l'aranya. La vida en xarxa que tant necessitem per evitar la nostra caiguda irreversible al pou de la insensibilitat. La xarxa que, com la teranyina, exhibeix la resistència immensa des de l'aparent fragilitat. I apareix la visió del moment, cruïlla de la nostra civilització: si camino amb una mirada tancada i prepotent, decidiré apartar aquell enginy natural del camí per poder continuar la línia recta de la ignorància. I si m'ajupo i passo per sota de la teranyina i provo de respirar la imatge d'una societat en xarxa? Una societat en què el que jo faig aquí i ara influeix directament o indirecta en tot el medi format per persones però també per la resta de la comunitat natural? És una experiència tan senzilla com gratificant i profunda.

A través del paisatge, hem de poder construir una xarxa humana que es fonamenti en la sensibilitat i la justícia per resultar forta i resistent com la teranyina de l'aranya. I, segurament, així les pors s'esvairan. La mosca que tant ens neguiteja i ens fa perdre els nervis representa en la teranyina el seu digne final. L'acceptació és sàviament present. De tota manera, al final del camí, les portes de la mort ens il·luminen l'acceptació més forçada. Cal observar que la nostra ambició, incapaç d'acceptar, continua construint un paisatge potser massa fonamentat en el materialisme i mancat d'una espiritualitat que ens ajudaria a la millor comprensió i vivència de la mort indefugible. D'altra banda, és curiós pensar que la màquina econòmica ha de menester xarxes inspirades en la saviesa de la mestra aranya per evitar riscos als seus peons que, com formigues, resisteixen sense descans i suporten la pressió de les nostres presses per acumular més formigó a preu d'or i, el que és pitjor, a preu de medi, de paisatge, de sentit d'existència, de sensibilitat i de sàvia acceptació.

Hi ha paisatges i recorreguts per la natura que conviden a revisar les nostres pors i les seves veritables causes. Quan caminem i trobem una serp o un escorpí, ens podem preguntar d'on ve la nostra de vegades irrefrenable inèrcia d'aniqui-

---

barrejada d'estima. Ningú com ell m'ha mostrat el que vénen a dir-nos els nostres amics pit-roigs. Si el volem conèixer, ell sempre hi és, savi i dolç. Malauradament, l'altre mestre seu i company, en Boris, el pastor de l'ocurrència i del detall savi de l'experiència, ha marxat per sempre tal com l'hem conegut, encara que hi serà també per sempre present en aquella màgica contrada. Les ovelles reten gran homenatge a l'estimat guia. Des d'aquí, també aquesta és la sentida intenció. La vida que ens envolta és plena de sabers, només cal escoltar.

lar-los per evitar el nostre sofriment de tenir por. I la por que deuen tenir ells de les nostres escruixidores passes que esdevenen per a ells terratrèmols? No es tracta de caure en la ingenuïtat de promoure xerrades amb un escorpí o escoltar a cau d'orella el que pugui dir una serp. Però això contrasta amb el fet que deurem ser els únics animals que aniquilem d'altres només per evitar-nos experimentar un sentiment de por o de repulsa. Els animals s'allunyen dels perills i davant de la por, com a recurs de supervivència, reaccionen per sobreviure però sense aniquilar tot allò que els produeix repugnància o por. És molt senzill: s'aparten del perill, fugen. Perquè, si no fos així i actuessin com els éssers humans, les rates de sota les ciutats, els ocells de l'aire, els porcs apilonats en granges, els gossos o els gats es podrien posar d'acord per eliminar allò que del món els fa més por i a vegades suposo que repugnància: l'ésser humà. Per tant, s'hauria de començar a pensar que hem ocupat un espai per la força, però també ens ha estat cedit per la por que promou la supervivència i qui sap si per la capacitat de reflexió o de saviesa no atribuïda als animals.

La construcció d'un món de formigó en forma de grans ciutats i sobre un sòl foradat i ple de rates que han acceptat l'espai suburbà i aprofiten les nostres deixalles no és una imatge immensa de fragilitat i molt paradoxal? Fa esgarrifança pensar-hi quan dorms en una gran ciutat, però és tan real com els grans gratacels que ens connecten novament amb la utopia tecnològica i econòmica. Quin contrast i quina poca consciència del nostre desequilibri. Quan admirem la tecnologia i connectem novament amb el cel i la imaginació, hauríem de pensar alhora, sota els nostres peus, clavats i insensibles a una terra cada vegada més enformigonada, en un món ocult ple de rates infectes però metafòricament també de persones a les quals en part la nostra desmesurada ambició ha postergat a un món de penúries. Tal vegada es podria pensar que seria preferible restar alçada de la nostra ambició tecnològica i econòmica i, en canvi, connectar-nos més amb els peus a la terra i les emocions al cel, de manera que ens obrim les portes de la sensibilitat i l'amor.¹⁹ La distracció que ens provoca la gran admiració del gran gratacel mecànic només ens allunya de la realitat i del nostre ésser emocional i sentimental capaç de commoure's i moure's per la persona que tenim al costat i ho passa malament.

19. El ja referit Perejaume ens parla de la importància de la connexió del caminar amb la terra per observar i revisar, en un acte literari íntim i personal: «Caminar és, en bona lliça, un procediment literari natural que combina, a bell raig, allò que tenim als ulls segons on posem els peus, segons on posem els ulls». PEREJAUME, *Oísme: Una escriptura natural a partir dels croquis pirinencs de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Proa, 1998, p. 27.

L'AUTOCONEIXEMENT PER MITJÀ DEL RECORREGUT PAISATGÍSTIC

És agradable passejar enmig de la natura connectant els peus a la terra i les emocions al cel. Sentir-se part del paisatge natural ajuda a conèixer-se per dins i per fora. Cal caminar i sentir-se present en el paisatge, notar els peus que s'arrel·len a terra com cercant l'energia més corporal i més segura que conforma també el nostre cos en el qual ens sentim vius. Passejar sentint la terra als peus és fer un recorregut pel nostre cos, suposa agrair el plaer de poder caminar i adonar-se de la meravella que som com a éssers vius. Cal valorar aquests detalls enormes que ens connecten a la vida i ens apropen aspectes realment significatius de la nostra existència. L'existència esdevé i confegeix en si mateixa un autèntic espectacle natural i, a més, en som protagonistes cadascun i cadascuna de nosaltres. Però és que si continuem l'espectacle i caminem amb les emocions connectades al cel, el plaer continua sent infinit, observant el cel i, en ell, la nostra part més creativa, imaginativa i emocional. Deixem-nos volar sense por, que els peus ens mantindran arrelats a la terra si realment la volem sentir. En aquest camí, podem reconèixer també les nostres emocions i els nostres sentiments a través del paisatge. De vegades el paisatge ens acompanya en emocions d'alegria i, en d'altres, de tristesa. Però ens acompanya per mostrar-nos que tot forma part de nosaltres. La natura mostra el seu nivell físic i també emocional, la terra i el cel, per acompanyar-nos en el nostre desenvolupament personal i en la comprensió entre tots els nostres nivells personals, establint-se fascinants paral·lelismes amb l'entorn natural.

El paisatge exterior pot contribuir al millor coneixement personal. No cal viatjar gaire lluny per iniciar un recorregut que apropi la persona al que és ella mateixa o en el que s'ha convertit per la influència de la seva cultura. El recorregut pel paisatge personal intern troba paral·lelismes en el recorregut pel paisatge humà i pel paisatge natural que poden ajudar a cercar el camí de la coneixença, del desemmascarament, de la sinceritat més important: amb un mateix. I, tanmateix, quina font d'incertesa, de dubte i de risc.

Hi ha passejades que poden servir per recuperar el nostre equilibri interior i per connectar amb la polaritat existencial que, de vegades, costa de reconèixer i acceptar. Hi ha passejades que serveixen per comprendre la vida... i la mort. Quan es passeja per un entorn natural, és tan perceptible la vida com la mort. La natura exhibeix escenes de vida emmarcades en mort i escenes de mort emmarcades en vida. Així és, i la pròpia natura ho assumeix amb la seva pròpia naturalitat. Potser és per això que els éssers humans hem volgut intervenir en el procés natural per apropar-lo a una postura d'aferrament a la vida.

El recorregut pel paisatge intern i extern ens connecta amb els sentits produint-se una meravella de la natura. No cal sortir de casa per recórrer el nostre paisatge corporal a través dels sentits. Sabem el gust que tenim? Sabem l'olor que desprenem? Coneixem la textura de la nostra pell? Ens veiem i volem veritablement mirar-nos a nosaltres mateixos? Ens escoltem la veu i el so que desprenem? Hi ha tant per descobrir: tastar-se, olorar-se, mirar-se, escoltar-se, tocar-se... tot plegat és un viatge fascinant sense moure's del lloc: la persona. Sense cost, sense risc, sense haver de fer cap cua. És un viatge per adonar-se de la grandesa de la vida, del gran detall de cada segon d'existència. I a partir d'aquest autoconeixement es pot arribar a ser més humil i més ple, a comprendre el que hem vingut a fer a aquest món cadascú i cadascuna de nosaltres. Cal gaudir al màxim del plaer que ens pot oferir la vida que portem a dins i que, en aquesta vivència, puguem transcendir el suficient, fins arribar a comprendre que és millor viure sense esperar res a canvi. És millor viure en alliberació de càrregues o aferraments materials que només haurien de ser un mitjà d'organitzar i facilitar la supervivència. La vida no ens la dóna la possibilitat de viatjar si no som capaços de viatjar-nos a nosaltres mateixos per entendre el veritable sentit i l'essència de la nostra existència, que té molt a veure amb els valors humans més propers a la solidaritat, el respecte i la llibertat. Només així ens adonarem que el viatge material és accessori i fantàstic, però només si entenem el nostre propi sentit podrem aprofitar-lo de veritat per créixer individualment i col·lectiva.

RECONEIXENT-SE EN L'ALTRE A TRAVÉS DEL PAISATGE

La contemplació de la natura com a immens paisatge i mirall d'un mateix o una mateixa ens apropa moments de tranquil·litat i de pausa que ens transformen. Es pot pensar que aquest és un pensament d'algú que procedeix de l'entorn urbà i que, quan arriba a un estat contemplatiu com aquest, queda embadalit. És possible que això tingui incidència, però en tot cas hi ha exemples que ens inviten a pensar si formem part d'aquest paisatge. Uns exemples que, poèticament, ens indicava Novalis quan escrivia: «La roca no esdevé un autèntic *tu* en el moment en què un hom li parla? Que potser sóc una cosa distinta del riu quan melangiosament el contemplo córrer i els pensaments se'm perden amb el seu corrent? Només un esperit tranquil i voluptuós pot comprendre el regne de les plantes, només un nen content o un salvatge pot comprendre els animals».²⁰

20. NOVALIS, «Els deixebles a Saïs», a NOVALIS i Heinrich von KLEIST, *Novel·les i narracions romàntiques*, Barcelona, Edicions 62, 1981, p. 34.

Com és que les persones del món de la pagesia o la ramaderia poden passar força estona contemplant i posant paraules a una porció d'allò que per a ells és la quotidianitat? La rutina no existeix per a ells des de dins i sí que, des de la perspectiva urbana, sembla que hi sigui. Aquestes persones no fan la impressió de sentir-se fora del paisatge: d'alguna forma se senten participants del mateix. La constància dels pagesos i les pageses és la constància del dia a dia al medi natural, una qualitat que esdevé valuosa i educativa. Observant el paisatge de la pagesia, un s'adona del segell de la marca humana i de la seva evolució en els aspectes positius i també negatius, és clar. En aquest paisatge, la masculinitat evidencia la nostra pròpia evolució com a organització humana. És un aspecte més per comprendre'ns millor. Si algú observa l'espai rural a vista d'ocell, pot pensar que la Terra està poblada majoritàriament per homes. Tanmateix, la presència femenina hi és com no podria ser d'una altra manera per equilibrar-nos: pagesos i vaques, pastors i ovelles, caçadors i perdius, camps i cases de pagès... És un bon exemple per comprendre que, en la nostra evolució, segurament ens hem decantat per atorgar un paper preponderant a l'home que la natura ha ajudat a resituar. La natura sembla recordar-nos que l'harmonia es construeix a partir de l'existència dels elements oposats.

DEL PAISATGE IMAGINARI

Hi ha passejades a través del paisatge que es poden fer sense moure's del lloc i servint-se com a guia de la imaginació. Quina font de plaer i felicitat pot ser. La imaginació ens pot fer viatjar arreu sense embussos, sense presses, sense haver de pagar res a canvi. Com de desaproveitada la tenim, a vegades, gràcies a una tecnologia que, tot i que evidentment té coses molt positives, ha provocat en nombroses ocasions una mentalitat fonamentada en una visió superficial i immadura del món. Una tecnologia que ens fa tan forts com febles. Es pot pensar, com a exemple, quan cau una xarxa elèctrica per l'allau de consum i ens recordem llavors de l'ombra d'un pi per guarir-nos del sol en absència de l'aire condicionat o de l'anciana però segura espelma en absència de llum. Quan, durant l'estiu, a l'entorn urbà ens beneficiem del benestar que suposa l'aire condicionat, podem aprofitar per fer un recorregut imaginari per un paisatge urbà sense aire condicionat. Senzillament, això pot ajudar com a mínim a prendre consciència i valorar el nostre benestar i fer-ne potser un millor i més racional ús.

Quan caminem per un paisatge natural, tothom acostuma a sentir-se ple, agraït, enriquit i no ens adonem que no hem necessitat més que deixar-nos por-

tar per la nostra capacitat de ser éssers naturals i poder, en definitiva, sentir el nostre voltant. Aquest exercici d'estímul dels sentits i de la nostra sensibilitat ens fa i ens porta a reflexions que ajuden a transcendir. Per tant, la nostra dimensió més espiritual també entra en joc. Jo no dic que no hi hagin altres activitats de tipus molt diferent que no tinguin els mateixos efectes, però a canvi de què? L'exercici de la passejada per itineraris paisatgístics imaginaris ens pot ajudar a comprendre que fins i tot ens oblidem de la imaginació com un dels recursos més sostenibles i saludables per a la nostra supervivència. Com, si no, una persona invident ens pot arribar a mostrar tantes imatges i tanta saviesa? Com, si no, una persona que no pot caminar ens pot ajudar tant a apreciar les nostres cames? Com, si no, una persona sorda ens pot ensenyar tant a discernir el soroll de les paraules?

Hi ha moltes preguntes que podem respondre per mitjà del viatge imaginari en el temps i l'espai natural i humà. La imaginació no ens la confereix la tecnologia al·lucinant que tenim a l'abast, sinó que aquesta ha estat creada per la nostra pròpia imaginació. Adonem-nos d'això i comprendrem que ens hem tornat dependents de la nostra pròpia creació imaginativa, que ens limita seguir avançant en el viatge imaginari de la utopia. La tecnologia era una utopia que ara és realitat. I, doncs, per què la transformació d'un món en un espai més just, igualitari, sostenible i harmònic no ha de ser possible? Per què no ha de ser possible, si només depèn de la nostra capacitat de desenvolupar els nostres valors més essencials sense necessitar més energia ni tecnologia que la que incorporem de forma natural. Això és més utòpic que imaginar un món sostingut per una xarxa tecnològica que depèn d'uns recursos sobreexplotats que s'acaben? Cada nit, abans de perdre dolçament la consciència, podem seguir caminant pel paisatge imaginari que desitgem, que pot ser tan real com nosaltres volem que ho sigui i esdevé un recurs de creixement inesgotable.

PER UNS APUNTS D'OBERTURA O DE LA NECESSITAT DE RETORNAR ALS ORÍGENS

El paisatge humà s'hauria de compondre amb l'ajut i en col·laboració amb el paisatge natural i no d'esquenes a ell. En realitat, són dos paisatges que en són un. Només si comprem això podrem tornar a sentir-nos part del paisatge. La transformació que n'hem fet ens ha aportat coses positives i necessàries, però ara cal aprendre una nova relació de confiança amb l'entorn natural per poder sentir-nos, en definitiva, més vius i amb més sentit sobre la

Terra.²¹ Si no és així, segurament la nostra espècie caducarà abans d'hora, i això no pretén ser cap auguri pessimista, sinó que és una realitat amb fonament científic que ja ni els poders econòmics i comercials que entre tots hem creat poden ocultar. És necessari endinsar-nos més sovint en els nostres espais naturals, urbans i personals per adonar-nos i descobrir-nos a nosaltres mateixos en la relació que amb aquests establim. Ja no és possible seguir adormits davant del pensament utòpic de seguir vivint només des de l'atalaia antropocèntrica, i també marcadament etnocèntrica en l'actualitat, ni des de l'explotació irresponsable de l'entorn natural. Tot i que no hi ha culpables únics, sí que tots i totes som responsables del fet que, retrobant la nostra felicitat i sentit, deixem un paisatge humà a futures generacions més digne i integrat en el conjunt del paisatge universal.

El valor pedagògic del camí a través de l'entorn natural o humà no és nou. Només cal una revisió i revaloració del mateix per fer un pas més en la nostra evolució. El viatge i el recorregut tenen un valor pedagògic que ja fa molt de temps que s'ha valorat. En l'estat d'ànim obert a la recepció que ens comporta el viatge, l'aprenentatge hi és tan present com el moviment, un moviment físic no deslligat de l'imaginari.²²

En aquest recorregut, es pot aprendre a llegir millor la nostra existència. La intel·ligència apareix en aquest punt com una capacitat d'adaptació al temps i l'espai en què vivim. Però aquesta intel·ligència no només és científica, tot i que sembla que el saber científic es va imposar a d'altres sabers en l'evolució de la humanitat. Cal comptar amb altres sabers relacionats amb les vivències emocionals o espirituals.²³ Aquests sabers són, segurament, molt suscepti-

21. Ens recorden diferents autors la visió d'un referent que ens pot ajudar en el camí de l'educació que ens caldria recuperar a través de l'experiència estètica com a font d'aprenentatge segurament encara desaprofitada, com per exemple Joan Roura Parella, quan postulava que «quan els discursos polítics han fracassat i fins i tot els científics, arriba l'hora de l'estètica. Llavors sembla que només l'art pot salvar el gènere humà de la barbàrie i la destrucció». Àngel MOREU i Conrad VILANOU, *Seminari Iduna: Signes, símbols i mites en la pedagogia estètica*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2001, p. 32.

22. Núria Prat, a «El mite d'Ulisses o la pedagogia del viatge», ja apropa aquesta idea: «El mite ens apropa a un dels elements sempre present en tota experiència profunda de la humanitat: el viatge». Àngel MOREU i Conrad VILANOU, *Seminari Iduna: Signes, símbols i mites en la pedagogia estètica*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2001, p. 100.

23. La importància de valorar altres formes d'intel·ligència relacionades amb la comprensió estètica de la nostra experiència vital també fou remarcada per Joan Roura Parella. Fins i tot aventura que l'estètica té un paper mediador en la humanitat. En aquest sentit, és clar que la bellesa de la caminada a través del paisatge natural que podem captar ajuda a percebre la unió de les coses fonamentada en una visió universal, atès que «una font per impressionar l'ànima és la natura».

bles d'ésser desenvolupats en l'activitat proposada de la passejada per paisatges naturals.

La vivència del present és fonamental tant per comprendre el passat com per poder pensar en el futur sense pors ni mentides. El present és el que pot ajudar a comprendre el passat i crear un futur més harmònic. En aquest aprenentatge, la conformació d'una pedagogia estètica que sigui presa en consideració a l'hora de pensar en l'educació des de l'observació del camí realitzat és una part fonamental. María Zambrano desgrana amb bellesa la importància d'aprendre a viure i respirar el present per poder seguir el camí.²⁴ Aquesta idea porta a l'esperança que necessitem per continuar interessats com a éssers humans a transformar la nostra evolució atenent factors com el desig de viure més feliçment, de forma més coherent i també apel·lant a la igualtat i l'equilibri globals. La vivència i la comprensió del present com uns recursos capaços de la transformació del destí final del camí que hem emprès han de confegir formes d'interpretar la vida més viables i sensibles. La responsabilitat que té cada persona en la confecció d'un paisatge del món més o menys agradable i digne depèn només dels actes aquí i ara. Cal, doncs, retrobar el sentit com a éssers humans en el marc de l'obra sublim del paisatge natural.²⁵

Joan ROURA-PARELLA, «Joan Roura-Parella (1897-1983): Sobre el plaer estètic i la creació artística», a Àngel MOREU i Conrad VILANOU, *Seminari Iduna: Signes, símbols i mites en la pedagogia estètica*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2001, p. 42.

24. «Es necesario sostener nuestro pasado, pero sólo se consigue cuando se avanza hacia el futuro, cuando se vive con vistas a él, sin dejarnos tomar por su vértigo. Cuando en un equilibrio dinámico conseguimos unir pasado y futuro, en un presente vivo, como una ancha, honda pulsación. Pues siendo el tiempo nuestro medio vital por excelencia, habríamos de saberlo respirar como el aire. Saber respirar es la primera condición para saber moverse, caminar, atravesar el espacio». María ZAMBRANO, *Persona y democracia*, Barcelona, Anthropos, 1992, p. 22-23.

25. «És important apreciar que la realitat social pot transformar-se; que està constituïda per homes i que els homes la poden canviar; que no és quelcom intocable, un destí que només ofereix una alternativa: l'acomodació. És essencial que la concepció ingènua de la realitat doni lloc a una visió capaç de percebre's a si mateixa, que el fatalisme sigui reemplaçat per un optimisme crític que pugui impulsar als individus cap a un compromís cada cop més crític amb el canvi social radical. [...] El futur està fet per nosaltres mateixos a través de la transformació del present». Paulo FREIRE, *A la sombra de este árbol*, Barcelona, El Roure, 2002, p. 83.